

осока біла (*Carex alba*), рябчик гірський (*Fritillaria montana*), сон великий (*Pulsatilla grandis*), ірис злакоподібний (*Iris graminea*) та ін. (Кагало, Скібіцька, 2006).

Комплексна дія названих антропогенних чинників призводить до активізації у екосистемах спонтанних процесів, характерних для гірських територій, зокрема: зсувів, карстових явищ, вивітрювання порід, порушення річкового стоку, розмивання берегів, інтенсивної лінійної і поверхневої ерозії, вітровалів. Кожне з цих явищ є окремою науковою проблемою і потребує подальших детальних досліджень.

Для збереження унікальних екосистем Подільських Товтр впроваджують комплекс заходів з обмеження техногенного впливу, втілення традиційних форм господарювання й природозаповідання. Тому, окремі ділянки Товтрів беруть під охорону як важливі геоботанічні пам'ятки природи, а на найбільш цінній з них, від села Вікно до Збруча, у 1990 р. створено державний заповідник «Медобори».

УДК 633.11 : 632.9

І. М. Ниска²⁰, мол. наук. співроб.

**Лабораторія стійкості до біотичних факторів
Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН**

ВИЗНАЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ЗРАЗКІВ ЯЧМЕНЮ ЯРОГО ДО ХВОРОБ І ВНУТРІШНЬОСТЕБЛОВИХ ШКІДНИКІВ В УМОВАХ ШТУЧНОГО ІНФЕКЦІЙНОГО ТА ПРОВОКАЦІЙНОГО ФОНУ

Ярий ячмінь — цінна продовольча, кормова і технічна культура, яка належить до найдавніших рослин земної кулі. Серед ярих хлібів першої групи він забезпечує найвищі і стабільні врожаї. Ячмінь ярий схильний до ураження збудниками хвороб і пошкодження внутрішньостебловими шкідниками, які можуть знижувати не тільки урожайність зерна, але й погіршувати його якість. Найбільш поширеними грибними хворобами ячменю ярого є кам'яна сажка, борошниста роса, іржа, гелмінтоспоріоз (смугастий, сітчастий, темно-бурий), або плямистість. В селекції ячменю на стійкість до шкідників основним об'єктом є шведська муха, найшкідливіша на посівах культури.

Мета — визначити сорти ячменю ярого з індивідуальною, груповою та комплексною стійкістю до хвороб і внутрішньостеблових шкідників.

Стійкість колекційного матеріалу ячменю ярого визначали на дослідних полях Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН. Сівбу проводили ручними

---

²⁰ Наукові керівники: Петренкова В. П., доктор с.-г. наук, головний науковий співробітник лабораторії стійкості до біотичних чинників; Леженіна І. П., кандидат біол. наук, доцент.

сівалками 22.04 – 23.04 на трьох рядках завдовжки 1 м з шириною міжрядь 15–20 см, попередник чорний пар.

Для створення штучного інфекційного фону збудника кам'яної сажки використовували метод сухого заспорення насіння перед його висівом. Заражені сажкою зерна обмолочували, а потім у розрахунку 1,0 г спор на 100 г насіння засипали в пакетик і струшували 2–3 хв.

Провокаційний фон для листових хвороб створювали за допомогою висівання вздовж дослідних ділянок сприйнятливих до хвороб сортів. Для приваблювання шкідників дослідний посів розташовували біля провокаційного — озимої пшениці. Обліки проводили за допомогою відповідних шкал.

Рівні інфекційних фонів:

– кам'яна сажка — 52 %, у середньому по досліді — 6,6 % (стійкість 7 балів);

– борошниста роса — 42 %, у середньому по досліді — 10,0 % (стійкість 7 балів);

– смугастий гельмінтоспоріоз — 63 %, у середньому по досліді — 15,0 % (стійкість 6 балів);

– внутрішньостеблові шкідники — 95,6 %, у середньому по досліді — 41,2 %.

На стійкість до кам'яної сажки, борошнистої роси, смугастого гельмінтоспоріозу та внутрішньостеблових шкідників було випробувано 182 колекційних зразки ячменю.

Високу стійкість до кам'яної сажки (9 балів — 0 % ураженого колосся) показали 52 сортозразки: 19 сортозразків з України; 10 — Росії; 7 — Сирійської Арабської Республіки; 5 — Канади; 4 — Казахстану; 2 — Німеччини; 2 — Білорусії; 1 — Словаччини та 2 — невідомого походження.

Виявлено 45 стійких зразків до борошнистої роси (9 балів — ураженість до 0 %). З них 23 сортозразки з України; 6 — Білорусії, 6 — невідомого походження; 5 — Німеччини; 2 — Словаччини та по одному зразку з Великобританії, Чехії, Сербії.

Високу стійкість до смугастого гельмінтоспоріозу (9 балів — 0 % ураженого колосся) виявили 2 сортозразки: IR 08555 09-1101 та IR 08622 87-17-9(2) з України.

Виділено 9 сортозразків із груповою стійкістю до борошнистої роси та кам'яної сажки — IR 08458 Совіра, IR 08550 Східний, IR 08457 08-1850, IR 08613 06-2168 з України; IR 08375 Калькюль, IR 08251 Lalla з Германії; IR 08373 Актив та IR 08374 Поет — невідомого походження; IR 08476 Бровар з Білорусії; два сортозразки з груповою стійкістю до борошнистої роси та смугастого гельмінтоспоріозу: IR 08555 09-1101 та IR 08622 87-17-9(2) з України.

Високостійким до шкідників (8 балів — ураженість пагонів нижче від середнього рівня) разом із вищим за середній рівнем продуктивних стебел був сортозразок: IR 08512 Н 159-42 з Сирії. Стійкість до шкідників (7 балів)

виявили сортозразки IR 08402 Убаган з Казахстану, IR 08542 Щедрий з України і 20 сортозразків з балом стійкості 6.

Виділено також 2 сортозразки з комплексною стійкістю до кам'яної сажки та внутрішньостеблових шкідників — IR 08512 Н 159-42 з Сирії та IR 08402 Убаган з Казахстану.

Таким чином, на штучних інфекційних і провокаційних фонах оцінено стійкість колекційного матеріалу ячменю ярого до найбільш поширених хвороб і внутрішньостеблових шкідників. Зразки, виділені за стійкістю у 2013 р., потребують подальшого вивчення щонайменше ще два роки для підтвердження або спростування їх імунологічної характеристики.

УДК: 632.488.2:633.11,324”(477)

**Є. С. Олейніков²¹, головний фахівець відділу фітосанітарних процедур
Харківської обласної фітосанітарної лабораторії**

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СЕПТОРІОЗУ ЛИСТЯ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ В УМОВАХ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Серед хвороб пшениці в Східному Лісостепу України плямистості листя з кожним роком набувають все більшої поширеності, а їх різноманітність зростає. Серед них септоріоз займає одне із провідних місць за поширеністю та шкідливістю. Хвороба поширена в усіх зонах вирощування пшениці, але найбільшої шкідливості завдає у регіонах з високим рівнем родючості ґрунту (Ретьман, 2009). В Росії це Краснодарський край, у Туреччині — південно-східні регіони, у США значні втрати урожаю були відмічені в центральних та південних штатах. В Україні септоріоз поширений повсюдно і фактично щорічно (Бабаянц, 1998, Петренкова, 2004, Пантелєєв, 1998). За даними М. М. Ключевича, ступінь ураження пшениці озимої збудниками септоріозу в Поліссі становить від 3,6 до 58,7 %.

На думку різних дослідників, на пшениці озимій трапляються від 8 до 15 видів родів *Septoria* і *Stagonospora*. Найбільш поширеним збудником плямистостей пшениці є *Septoria tritici*, для якого характерним є утворення численних золотаво-коричневих пікнід з отворами розміром 100–150 мкм. Менше трапляється на посівах *Stagonospora nodorum*, пікніди збудника розміщуються вздовж жилок ураженої тканини. Їх отвори слабо розвинені. Розміри пікнід становлять 140–160 мкм.

При ураженні рослин збудником *S. tritici* утворюються плями видовженої форми. Симптоми ураження листя пшениці *S. nodorum* призводять до появи лінзоподібних плям. При цьому пікніди незброєним оком майже не помітні. Первинним інокулюмом є аскоспори, які формуються в перитеціях на

²¹ *Науковий керівник Петренкова В. П., чл.-кор НААН України, д-р с.-г. наук, професор